

Чатыры практыкаванні, чацвёртае практыкаванне, адзінаццаты малюнак, адзінаццаць малюнкаў, адзінаццаці малюнкаў, восьмы месяц, восем месяцаў, васьмю месяцамі, дваццаць дзевяты дзень, дваццаць дзевяць дзён.

Якія лічэбнікі адрозніваюцца націскам ад адпаведных лічэбнікаў у рускай мове?

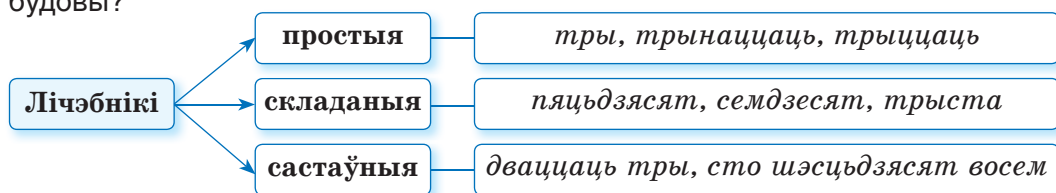
356. Устаўце ў фразеалагізмы прапушчаныя лічэбнікі *тры* або *трыці* ў патрэбнай склонавай форме. Вызначце разрады лічэбнікаў.

1) да ... пеўняў; 2) гнуцца ў ... пагібелі; 3) заблудзіцца ў ... соснах; 4) з ... вуснаў.	а) ‘не разабрацца ў самым простым, элементарным’; б) ‘празмерна ўгоднічаць, прыніжацца’; в) ‘да самага світання (быць дзе-небудзь, займацца чым-небудзь)’; г) ‘(чуць, дадвацца) праз пасрэднікаў’.

Устанавіце адпаведнасць паміж фразеалагізмамі і іх значэннямі. З двума фразеалагізмамі (на выбар) складзіце і запішыце сказы.

§ 58. Простыя, складаныя і састаўныя колькасныя лічэбнікі

357. Разгледзьце схему. На якія разрады падзяляюцца лічэбнікі паводле будовы?

Чым адрозніваецца будова простых, складаных і састаўных лічэбнікаў?

У залежнасці ад будовы лічэбнікі падзяляюцца на простыя, складаныя і састаўныя.

Простыя лічэбнікі (ад лічэбніка *адзін* да лічэбніка *дваццаць*, а таксама *трыццаць*, *сорак*, *сто*, *тысяча*, *мільён*) маюць адну аснову.

Складаныя лічэбнікі маюць дзве асновы: *шэсцьдзясят, чатырыста*.

Састаўныя лічэбнікі ўтвораны спалучэннем простых і складаных лічэбнікаў: *дзевяноста дзевяць, тры тысячы пяцьсот васьмнаццаць*.

358. Размяркуйце лічэбнікі на групы ў залежнасці ад будовы. Запішыце.

Трыццаць чатыры, два, дзевяноста, адзінаццаць, дзвесце, сем тысяч трыста восем, восемдзсят, дзевяцьсот дванаццаць, дваццаць, тысяча, семсот, пяцьдзясят адзін.

дзвэсце

Дапоўніце кожную групу лічэбнікаў уласнымі прыкладамі.

359. Прачытайце верш. Знайдзіце ў ім прыклады перанясення ўласцівасцей жывых істот на прадметы, з’явы прыроды.

Дожджыкава лічылка

Раз — і зірнула лісце
Зеленавока на свет.
Два — і струменьчыкаў ніці
Шыць пачалі па траве.
Тры — вытанцоўвае кропля
Звонка ў балейцы* пустой.
Ну а чатыры — на кроне
Чорненькі^c свіснуў свісток.

Пяць — мыюць кветкі пялёсткі,
Вушы скрабуць лапухі.
Шэсць — гэта зноўку над вёскай
Воблака вырас пухір*.
Сем — сем глыткою каляровых
Вып’е вясёлка з ракі.
Восем — з-пад сховаў імховых
Вылезуць баравікі...

К. Камейша.

Назавіце ўжытыя ў тэксце лічэбнікі. Вызначце іх разрады паводле значэння і будовы.

З якой мэтай выкарыстоўваюць лічылку?

Запішыце па памяці вядомую вам лічылку.

360. Письмова перакладзіце тэкст на беларускую мову. Дайце яму загаловак у форме пыталнага сказа.

Известный английский учёный Ньютон разделил радуго на семь цветов: красный, оранжевый, жёлтый, зелёный, голубой,

синий и фиолетовый. Первоначально учёный обнаружил пять цветовых оттенков в радуге. Впоследствии Ньютон добавил к ним ещё два цвета. Число семь он выбрал из убеждения, что существует связь между цветами, музыкальными нотами, объектами Солнечной системы и днями недели.

Однако не все согласны с Ньютоном. Например, американцы, немцы, французы и японцы считают, что у радуги шесть цветов. В Китае в радуге выделяют пять цветов. А некоторые племена Африки уверены, что у радуги всего два цвета: тёмный и светлый (*По материалам сайта «Свет в вопросах и ответах»*).

Слоўнік

первоначально — *першапачаткова*
обнаружить — *тут: выявіць*
оттенок — *адценне*

впоследствии — *пасля, пазней*
убеждение — *перакананне*

Падкрэсліце ўжытыя ў тэксце лічэбнікі. Вызначце іх разрад паводле будовы.

361. Выкарыстоўваючы розныя спалучэнні простых і складаных лічэбнікаў, утварыце і запішыце сем састаўных колькасных лічэбнікаў.

Шаснаццаць, тысяча, дзвесце, пяцьдзясят, восем.

§ 59. Простыя колькасныя лічэбнікі, іх скланенне, ужыванне і правапіс

Лічэбнік *адзін* мае форму мужчынскага, жаночага і ніякага роду, адзіночнага і множнага ліку: *адзін месяц, адна хвіліна, адно імгненне, адны суткі*.

Гэты лічэбнік скланяецца, як прыметнікі з асновай на цвёрды і зацвярдзелы зычны.

362. Дапоўніце прыметнікамі словазлучэнні, якія прыводзяцца ў якасці прыкладаў у тэксце правіла, і праскланяйце іх (па варыянтах). Напрыклад: *Н. адзін зімовы месяц, Р. аднаго зімовага месяца...* Дакажыце, што лічэбнік *адзін* скланяецца, як прыметнікі з асновай на цвёрды і зацвярдзелы зычны.

363. Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары і ўжываючы лічэбнікі, што ў дужках, у патрэбнай склонавай форме.

- Баба выціралася (*адзін*) ручніком, дзед з хросным — другім, а я ўжо, як у тым анекдоце, а..сыхаў і так (*Я. Брыль*).
- Вавёрка саскочыла з с..сны і ў (*адна*) хвіліну апынулася на пн..^{сн} (*В. Вольскі*).
- З (*адзін*) боку д..рогі стаяў рэдкі хвойнік, з другога — кусты ядлоўц.., а далей — алешнік (*Я. Колас*).
- Лёня Саўчанка і Грыша Міхневіч вучыліся ў (*адзін*) клас.., с..дзелі за (*адна*) партай (*А. Васілевіч*).

Укажыце род, лік і склон лічэбніка *адзін* у кожным сказе.

364. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне лічэбнікаў <i>два, дзве</i>	
Н.	<i>два дубы, два сябры</i>	<i>дзве таполі, дзве сяброўкі</i>
Р.	<i>двух дубоў, двух сяброў</i>	<i>дзвюх таполяў, дзвюх сябровак</i>
Д.	<i>двум дубам, двум сябрам</i>	<i>дзвюм таполям, дзвюм сяброўкам</i>
В.	<i>два дубы, двух сяброў</i>	<i>дзве таполі, дзвюх сябровак</i>
Т.	<i>двума дубамі, двума сябрамі</i>	<i>дзвюма таполямі, дзвюма сяброўкамі</i>
М.	<i>(на) двух дубах, (пры) двух сябрах</i>	<i>(на) дзвюх таполях, (пры) дзвюх сяброўках</i>

З назоўнікамі якога роду ўжываюцца лічэбнікі *два, дзве*?

У якім склоне і ліку ўжываюцца назоўнікі пры лічэбніках *два, дзве* ў форме назоўнага склону? Ад чаго залежыць форма лічэбнікаў *два, дзве* ў вінавальным склоне?

У назоўным склоне пры лічэбніках *два, дзве, тры, чатыры* назоўнікі і прыметнікі ўжываюцца ў форме назоўнага склону множнага ліку: *два спрытныя вераб'і, тры маладыя цецерыкі*.

У творным склоне лічэбнікі *два, дзве, тры, чатыры* заканчваюцца на *-ма*: *двума, дзвюма, трыма, чатырма*.

365. Запішыце ўжытыя ў сказах колькасна-іменныя словазлучэнні ў форме творнага склону.

1. Праз лес ішлі дзве дарогі (*А. Васілевіч*). 2. Ігруша была ўжо голая, і толькі на адной галіне трапяталіся два жоўт.. лістк.. (*К. Чорны*). 3. Раптам над ракою загарэліся тры сін.. ракеты (*М. Лупсякоў*). 4. Я вырашыў не ісці ў горад, а пехатой вярнуцца дадому, у сваю вёску, да якой было чатыры кіламетр.. (*А. Бадак*). 5. Як дзве стар.. гаспадыні ў белых хустках, стаяць адна супроць адной дзве^Ф хаткі (*З. Бядуля*).

Раствлумачце правапіс прапушчаных канчаткаў назоўнікаў і прыметнікаў.

366. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне простых колькасных лічэбнікаў		
Н.	<i>пяць паверхаў</i>	<i>восем кілаграмаў</i>	<i>сямнаццаць рублёў</i>
Р.	<i>пяці паверхаў</i>	<i>васьмі кілаграмаў</i>	<i>сямнаццаці рублёў</i>
Д.	<i>пяці паверхам</i>	<i>васьмі кілаграмам</i>	<i>сямнаццаці рублям</i>
В.	<i>пяць паверхаў</i>	<i>восем кілаграмаў</i>	<i>сямнаццаць рублёў</i>
Т.	<i>пяццю паверхамі</i>	<i>васьмю кілаграмамі</i>	<i>сямнаццаццю рублямі</i>
М.	<i>(на) пяці паверхах</i>	<i>(аб) васьмі кілаграмах</i>	<i>(аб) сямнаццаці рублях</i>

Дакажыце, што прыведзеныя лічэбнікі скланяюцца, як назоўнікі трэцяга скланення з мяккай асновай.

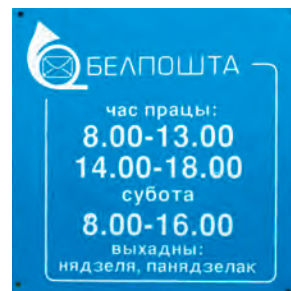
Лічэбнікі **пяць** — **дваццаць**, **трыццаць** скланяюцца, як назоўнікі трэцяга скланення з мяккай асновай. У лічэбніках **пяць**, **дзевяць** — **дваццаць**, **трыццаць** у творным склоне перад канчаткам пішацца **цц**: **пяццю**, **дваццаццю**.

У лічэбніках **адзінаццаць** — **дваццаць**, **трыццаць** у сярэдзіне пішацца **цц**.

Ва ўскосных склонах, акрамя вінавальнага, лічэбнік **восем** пішацца з мяккім знакам.

367. Разгледзьце шылду. Пісьмова адкажыце на пытанні. Лікі запішыце словамі.

З якога часу пачынае працаваць аддзяленне паштовай сувязі? Да якога часу працуе аддзяленне ў будныя дні, у суботу? У які час аддзяленне зачыняецца на перапынак?

аддзяленне

368. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне лічэбнікаў <i>сорак</i> , <i>сто</i>	
Н.	<i>сорак метраў</i>	<i>сто літраў</i>
Р.	<i>сарака метраў</i>	<i>ста літраў</i>
Д.	<i>сарака метрам</i>	<i>ста літрам</i>
В.	<i>сорак метраў</i>	<i>сто літраў</i>
Т.	<i>сарака метрамі</i>	<i>ста літрамі</i>
М.	<i>(на) сарака метрах</i>	<i>(у) ста літрах</i>

Колькі склонавых форм маюць лічэбнікі *сорак* і *сто*?

Лічэбнікі *сорак*, *сто* ва ўсіх склонах, акрамя назоўнага і вінавальнага, маюць канчатак **-а**: *ста*а, *сарака*а.

369. Прачытайце тэкст. Раскажыце, як можна вызначыць час па «кветкавым гадзінніку». Якая расліна засынае ў 6 гадзін вечара?

— Ці ведаеш ты, як вызначыць час без гадзін..іка? — спытаў Мікола.

— В..дома, — а..казала Ірэна. — Цюльпаны веч..рам закрываюць п..лёткі. Жоўтыя^м дз..мухаўцы пад маім ..акном у 6 раніцы ўжо ра..крытыя, а пасля 15—16 гадзін засынаюць. Падбел пра-чынаецца ў 10, а засынае ў 18. Шыпшына хоць і рана прачынаецца, але кладзецца спаць пасля 20 гадзін. А салаў..і пачынаюць сп..ваць звеч..ра, каля 11 гадзін (*Паводле Л. Адамовіч*).

Спішыце тэкст, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары. Лікі запішыце словамі.

- Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў сказах з простаю мовай.

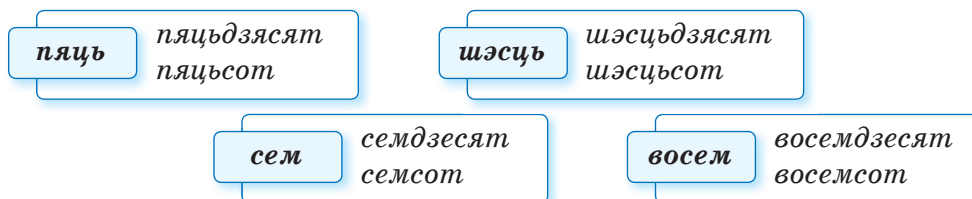

Дапоўніце тэкст двума-трыма сказамі, выкарыстаўшы звесткі, прыведзеныя ў табліцы.

Расліна	Час раскрыцця пялёсткаў	Час закрыцця пялёсткаў
Лілея	5	20
Белы гарлачык	6—7	17—18
Наготкі	9	15—16

§ 60. Складаныя колькасныя лічэбнікі, іх скланенне, ужыванне і правапіс

370. Разгледзьце схему.

Зрабіце вывад аб правапісе мяккага знака ў складаных лічэбніках.

У сярэдзіне складаных лічэбнікаў *пяцьдзясят, шэсцьдзясят, пяцьсот, шэсцьсот, дзевяцьсот* пішацца мяккі знак.

371. Выкарыстоўваючы розныя спалучэнні простых і складаных лічэбнікаў з каранямі *пяць-*, *шэсць-*, *сем-*, *восем-*, *дзевяць-*, утварыце і запішыце сем састаўных колькасных лічэбнікаў.

372. Разгледзьце выявы папяровых грашовых знакаў Беларусі. Абгрунтуйце думку аб тым, што афармленне беларускіх банкнотаў адпавядае дэвізу «Мая краіна — Беларусь».

